

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

ELEMZÉSEK – 2011/5

1241 Budapest Pf. 181 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

www.svki.zmne.hu

A minszki metrórobbantás és lehetséges következményei

2011. április 11-én a délutáni csúcsforgalom idején robbanás történt a minszki metró Oktyabrszakaja metróállomásának peronján. A fehérorosz elnöki hivataltól nem messze található állomáson bekövetkezett detonációnak eddig 13 halálos áldozata és 161 sebesültje van.¹ Mint azt a hatóságok a robbantást követően nem sokkal bejelentették, terrorista merényletre került sor Minszkben, s a merénylet távirányítással hozta működésbe az öt kilogramm trotil-nak megfelelő robbanóerejű, vasgolyókat és fémdarabokat is tartalmazó szerkezetet.

Jóllehet Fehéroroszországban az ország függetlenségének kikiáltása óta nem ez volt az első terrorcselekmény, a mostani követelte a legtöbb halálos áldozatot és sebesültet. Az amerikai Nemzeti Konzorcium a Terrorizmus és a Terrorizmus Elleni Válaszok Tanulmányozására (*National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism – START*) által fenntartott *Global Terrorism Database (GTD)*, illetve Nemzeti Terrorellenes Központ (*National Counterterrorism Center – NCTC*) *Worldwide Incident Tracking System (WITS)* nevű adatbázisai ugyanis 1992 és 2011 között – a mostanival együtt – 12 terrorcselekményt jegyeztek fel Fehéroroszországban.² Ezek közül eddig csupán egy 1997. október 6-án távirányítással végrehajtott minszki robbantásnak volt halálos áldozata (Jevgenyij Mikoluckij parlamenti képviselő), illetve további háromnak (egy 2005. szeptember 22-én Vityebszkben, egy 2008. július 4-én, a függetlenség ünnepén Minszkben elkövetett robbantásos merényletnek, továbbá a roma kisebbség egyik aktivistája, Mikolaj Kalinyin elleni 2006. április 3-ai minszki támadásnak) volt összesen 106 sebesült áldozata. A többi merénylet Molotov-koktéllal végrehajtott akció volt, amelyek nem jártak személyi sérüléssel.

A 2011. április 11-ei akciót követően – első nyilatkozataikban – több lehetséges elkövetői kört is szóba hoztak a fehérorosz hatóságok. Alekszandr Lukasenko például – bár konkrét országot vagy szervezetet nem nevezett meg – nem zárta ki, hogy a terrortámadás szervezői Fehéroroszország határain kívüliek.³ Április 12-én az Állami Biztonsági Bizottság (KGB) vezetője, Vagyim Zajcev azt nyilatkozta, hogy az általuk keresett elkövető „nem szláv kinézetű”. A robbantás okai kapcsán ugyanakkor Zajcev három, a KGB által vizsgált és lehetséges elkövetői körre utalt: az ország belső rendjének destabilizálását célzó belső erőkre, a decemberi elnökválasztás eredményeivel elégedetlen szélsőséges fiatalok csoportjára, illetve egy megbomlott elméjű személyre. Egy napra rá viszont a Legfőbb Ügyészség már arról számolt be, hogy Belügyminisztérium munkatársai három fehérorosz állampolgárt tartóztattak le a merénylettel összefüggésben,⁴ akik – mint azt maga Lukasenko elnök jelentette be esti tévébeszédében – néhány órányi kihallgatás után bevallották tettüket, sőt elismerték azt is, hogy ők követték el a 2008. július 4-ei minszki, illetve a 2005. szeptember 22-ei vityebszki robbantásos merényleteket is.⁵ Április 14-ére ötre nőtt a metrórobbantás kapcsán letartóztatottak

¹ A sebesültek közül 21 súlyosan, 28 közepesen, 112 pedig könnyebben sérült. Lásd: Death toll of subway bombing climbs to 13. *Belarus News*, 2011. április 15. http://naviny.by/rubrics/english/2011/04/15/ic_articles_259_173274

² 1994.06.16., 1997.09.10., 1997.10.06., 1999.04.11., 2001.05.31. 2006.04.03., 2008.07.04., 2010.08.30., 2010.09.07. (Minszk), 2005.09.22. (Vityebszk), 2010.10.18. (Babrujszk). <http://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?country=35>; <https://wits.nctc.gov/FederalDiscoverWITS/index.do?Rd=Country%7C4294954145%7CBelarus&N=0>

³ Serious challenge has been thrown at Belarusian authorities. *Belarus News*, 2011. április 12. http://naviny.by/rubrics/english/2011/04/12/ic_articles_259_173221

⁴ Két férfit, egyikük egy 25 év körüli vityebszki lakos, valamint egy nőt. Valamennyien büntetlen előéletűek.

⁵ Minsk subway bombing solved – Lukashenka. *Belarus News*, 2011. április 13.

http://naviny.by/rubrics/english/2011/04/13/ic_articles_259_173246; Zamachowcy z Mińska. *Gazeta Wyborcza*, 2011. április 13. Ez utóbbival kapcsolatban a fehérorosz KGB nyugatra szökött egykori ezredese, Vlagyimir Borodacs igen szkeptikus, mondván, hogy a vityebszki merénylet körülményeit figyelembe véve azt aligha készíthette elő és hajthatta végre egy 19 éves fiatal egy-maga, mivel nem rendelkezhetett az elkövetéséhez szükséges pirotechnikai ismeretekkel. *Zamachowca zdradziła komórka. Gazeta Wyborcza*, 2011. április 16.

száma,⁶ április 19-én pedig a robbantásra hivatkozva letartóztatták a Fehérorosz Helsinki Bizottság egyik vityebszki aktivistáját, Pavel Levinovot.⁷

A minszki robbantást követően Dmitrij Medvegyev orosz elnök bejelentette, hogy Oroszország szakértői segítségét nyújt a fehérorosz nyomozóhatóság munkájához. Így az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSZB) és a nyomozati szervek munkatársai (elsősorban bűnügyi technikusok és laboránsok) néhány órán belül bekapcsolódtak az ügy kivizsgálásába. Az elemzők egy része szerint ez az együttműködés arra utal, hogy az itteni hatóságok technikailag nincsenek kellően felkészülve az ilyen terrorcselekmények kivizsgálására.⁸ Emellett megerősíti azt is, hogy kezdetben olyan (feltehetőleg csecsen vagy kaukázusi) elkövetői körre gyanakodtak a hatóságok, amely korábban Oroszországban is elkövetett merényleteket.⁹ Később azonban elvetették ezt a lehetőséget, és az országon belüli tettesek felkutatására koncentrálták a nyomozást, mivel metró videofelvételei és a helyszínen talált ujjlenyomatok is erre utaltak.¹⁰

Már Lukasenko elnöknek a terrorcselekményt követő első nyilvános megszólalásai után felhívták a figyelmet az elemzők arra, hogy a hatalom az eseményt a politikai ellenzékkel és az állampolgári szabadságjogokkal szembeni további fellépésre használhatja fel, jóllehet igen csekély az esélye annak, hogy a merénylet mögött ellenzéki, vagy anarchista szervezetek állnának.¹¹ (Érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy eddig azok a terrorista módszerekkel harcoló iszlámista szervezetek sem mutattak érdeklődést Belorusszia iránt, amelyek a nyugati országokat, vagy Oroszországot tekintik egyik legfőbb ellenségüknek.) Ennek ellenére Lukasenko elnök április 13-án bejelentette, hogy utasítást adott mindazok felelősségre vonására (köztük az ellenzéki vezetők kihallgatására is), akik a merénylet kapcsán pánikot akarnak kelteni az országban.¹² Látnunk kell ugyanakkor, hogy az amúgy is széttagolt fehérorosz ellenzék a 2010. december 19-ei elnökválasztást követően tovább gyengült: vezetői börtönben vagy házi őrizetben vannak, legfontosabb szervezeteiket betiltották, ráadásul – épp a hatalom várható retorziói miatt – az ellenzéknek semmiféle haszna nem származik egy ilyen merénylet megszervezéséből és végrehajtásából. Bárki is állt azonban a minszki merénylet mögött, a hatalom jól kihasználhatja a terrorcselekményt arra, hogy elterelje a társadalom figyelmét a gazdaság egyre növekvő problémáiról.¹³ Ez utóbbi ugyanis akár már középtávon is jelentősen erodálhatja a Lukasenko-rezsim kétségtelenül meglevő társadalmi tekintélyét.

2011 elejétől ugyanis érezhetően felerősödtek a gazdaságot érintő kedvezőtlen folyamatok.¹⁴ Az év első két hónapjában a központi bank valutatartalékai közel 1 milliárd dollárral (20%-kal) csökkentek, s márciusban már csak 4 milliárd dollárt tettek ki, vagyis jóval kevesebbet, mint az ország három hónapos importjának fedezete, vagyis amennyire a szakértők szerint Minszknak minimálisan szüksége van a pénzügyi stabilitás fenntartásához (körülbelül 9 milliárd USD). A valutatartalékok annak ellenére csökkentek, hogy a hatalom januárban 800 millió dollár értékű eurokötvényt bocsátott ki, ezzel egyetlen év alatt mintegy 4 milliárd dollárra növelve a központi bank eurokötvény-kibocsátás nyomán keletkező tartozását. Jelentősen nőtt Fehéroroszország teljes külső eladósodásának mértéke is, amely a hivatalos

⁶ Five held over subway bombing. *Belarus News*, 2011. április 14.

http://naviny.by/rubrics/english/2011/04/14/ic_articles_259_173260

⁷ Belarus: Arbitrary detention of human rights defender Pavel Levinov. *Frontline*, 2011. április 21.

<http://www.frontlinedefenders.org/node/1508>

⁸ Erre utal az a tény is, hogy a fehérorosz nyomozóhatóságok sem a 2005. szeptember 22-ei vityebszki, sem pedig 2008. július 4-ei minszki robbantásos merénylet tettesét/tetteseit nem találták meg.

⁹ Az orosz szakemberek kezdetben arra alapozták ezt a teóriát, hogy a minszki elkövetők a csecsen merényletűkhöz hasonló robbanószerkezetet használtak. *Zamach w Mińsku. OSW Tydzień na Wschodzie*, 2011. 04. 16. 3. o.

¹⁰ A fehérorosz hatóságok az ujjlenyomatok alapján gyanúsítják az egyik elfogottat a 2008-as minszki robbantás elkövetésével.

¹¹ Itt jegyezzük meg, hogy a robbantást követően felvetődött az a lehetőség is, hogy a merénylet mögött a fehérorosz titkosszolgálat áll, ezt a feltételezést azonban Lukasenko elnök egy 2011. április 16-ai nyilatkozatában határozottan elutasította. Lásd: *Mińsk uderzy w opozycję. Gazeta Wyborcza*, 2011. április 13.; *Belarusian leader denies government involvement in Minsk blast*. <http://rt.com/news/line/2011-04-16/>

¹² Białoruś po zamachu. <http://www.osw.waw.pl/pl/wiadomosci/2011-04-14/#5>; Sweden warns Lukashenko against exploiting bomb blast. <http://www.charter97.org/en/news/2011/4/16/37780/>

¹³ Наталья Макушина: Белорусские власти используют взрыв в минском метро для усиления давления на общество. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,14989649,00.html?maca=rus-BK2009NR-3652-xml-mrss;>

¹⁴ Lásd erről Kamył Kłysiński: *Na skraju kryzysu? Narastające problemy gospodarcze Białorusi. OSW Komentarze* Nr. 51. 2011. április 6.

adatok szerint 2011. január 1-én 28 milliárd dollárt tett ki (a GDP 52%-át), s 2010 januárjához képest mintegy 30%-kal nőtt. Komoly problémát jelent, hogy az elkövetkezendő öt év során az országnak mintegy 8 milliárd dollárnyi kölcsönt kell majd visszafizetnie (legnagyobb arányban 2013-2014-ben), s csak az idén 695 millió dollárnyit. Romlott a kereskedelmi deficit (míg 2010. január-februárjában csupán 458 millió dollárt tett ki, 2011 azonos időszakában már 1,96 milliárdot), s felpörgött az infláció is (2010 első két hónapjában elérte a 4,2%-ot, az éves tervezett mérték felét). Április első felében érezhetővé vált, hogy a lakosságon úrrá lett a felvásárlási láz: a valuta mellett nagy mennyiségben vásárolják a cukrot, a lisztet és az étolajat is.¹⁵

Bár a fehérorosz gazdaság válságjelenségeire a Lukasenko-rezsim egyelőre csak a tervutasításos gazdaságpolitikára jellemző adminisztratív eszközökkel reagált (például az importőrök valutakészletének korlátozásával), a megfigyelők szerint a közeljövőben elkerülhetlenné válnak az ezeknél komolyabb, a társadalom egészét érintő olyan lépések, mint például a rubel leértékelése és az alapvető élelmiszerek árának emelése. Április 19-ig azonban csak a kettős (kereskedelmi és turista) valutaárfolyam bevezetéséig jutott el a vezetés.¹⁶ Elemzők szerint Minszk a rubel értékének megtartása érdekében alighanem rákényszerül arra is, hogy – olcsó orosz kölcsönökért cserébe – stratégiai vállalatait megnyissa az orosz befektetők előtt (elemzők szerint 2011-ben a rubel értékének megtartásához 6-7 milliárd dollárra lehet szüksége), illetve politikai engedményeket tegyen Moszkvának (például Abházia és Észak-Oszétia függetlenségének elismerésével). Fontos ugyanakkor jelezni, hogy ma már Moszkva is egyértelmű – jóllehet elsősorban gazdasági – feltételekhez köti támogatását. Nyilvánvalóan annak tudatában, hogy a Lukasenko-rezsim számára ezek még mindig sokkal inkább elfogadhatóak, mint Nyugat elvárásainak teljesítése. Lehetőségként persze az Európa és a nemzetközi pénzügyi intézetek (IMF, Világbank) felé való óvatos nyitás is nyitva áll Minszk előtt a gazdasági-pénzügyi feszültségek enyhítésére, de a hatalom megtartását szinte minden egyébnek alárendelő Lukasenko-rezsim számára ez sokkal kevésbé vonzó alternatíva. Ha mégis erre kényszerülne, ennek első lépéseként azoknak a korlátozó intézkedéseknek a visszavonását célozhatja meg Minszk, melyeket még a 2006-os elnökválasztást követően rendelt el, a 2010-est követően pedig tovább szigorított az Európai Unió és az Egyesült Államok.¹⁷ Ezzel összefüggésben a minszki metrórobbantást a vezetés kihasználhatja arra, hogy az ellenzékkel szembeni esetleges fellépéssel kedvezőbbé tegye alkupozícióit a Nyugat felé való nyitás terén. Alapvetően arról van szó, hogy Minszk a diktatúra csavarjain való szorítással olyan helyzetet teremthet, hogy az észak-afrikai eseményekkel elfoglalt Európai Unió már a 2010. december 19. előtti helyzethez való visszatérést is engedményként értelmezze. Kérdés persze, hogy politikailag jól kalkulál-e a fehérorosz vezető? Képes-e Moszkva és Brüsszel között úgy egyensúlyozni, hogy a lehető legjobban jöjjön ki a két, Fehéroroszországot egyaránt befolyásolni kívánó erőközpont közötti versengésből.

2011. április 21.

¹⁵ Krach Białorusi. Rosja tyłko czeka, by wykupić sęsiada. *Gazeta Wyborcza*, 2011. április 19. Miközben az amerikai dollár hivatalos árfolyama 3060 rubel, a bankközi piacon 4300 rubelt kínálnak 1 dollárért.

¹⁶ Dewaluacja Łukaszenki. *Gazeta Wyborcza*, 2011. április 19.

¹⁷ A Fehéroroszországgal szembeni szankciók szigorítását az Európai Unió külügyminisztereinek 2011. január 31-ei ülésén határozták el, válaszul a 2010. december 19-én tartott előrehozott elnökválasztást követő ellenzéki tiltakozások brutális leverésére. A döntés értelmében 158 olyan fehérorosz politikai vezető és állami hivatalnok beutazási tilalmát rendelték el, akik részt vettek a tüntetéseket követő megtorlásokban. A beutazási tilalom Alekszandr Lukasenko elnökre is kiterjed. Emellett befagyasztották az érintett tisztviselőknek az Európai Unió területén vezetett bankszámláit is. Az uniós döntéssel párhuzamosan az Egyesült Államok is szankciókat vezetett be Minszk ellen: jelentősen kiterjesztették a 2006 óta meglévő beutazási tilalmi listát, további bankbetéteket fagyasztottak be, és megtiltották az amerikai cégek és magánszemélyek üzletkötését több, nyugati exportra termelő fehérorosz vállalattal. Lásd Rácz András: Európai uniós szankciók Belarusz ellen. *MKI Elemzések*, 2011. február 2.